

SVETVINČENAT: KRATKA POVIJEST

Angelo CIUFFARDI
Trieste, Via San Pasquale 39

UDK 949.75-2 Svetvinčenat
Pregledni rad
Primljeno 7. lipnja 1997.

U prvom dijelu rada autor daje sumarni prikaz povijesti Svetvinčenta, zadržavajući se uglavnom na izmjenama feudalnih gospodara. Kronologija počinje s feudom Sv. Apolinara i nastavlja se preko porečkih biskupa, pulske obitelji Sergijevaca (Castropola), mletačke obitelji Morosini do obitelji Grimani koja ostaje u posjedu feuda od sredine 16. st. sve do pada Mletačke Republike.

U drugom dijelu autor se vraća na opisano razdoblje, ali sad opisuje njegovu gospodarsku i društvenu sastavnicu. Naglašava određeni stupanj autonomije koji je uživala seoska zajednica. Zatim daje kraći historijat kaštela te osvrta na crkvena pitanja, prvenstveno o odnosu obitelji Grimani i Crkve.

Svetvinčenat je seosko poljodjelsko mjesto u Istarskoj županiji. Od Pule je udaljeno oko 25 km. Nalazi se na sredini blage visoravni karakterističnog krškog krajolika zajedničkog čitavoj crvenoj Istri.¹ Područje Svetvinčenštine proteže se na površini od oko 8 km² i obuhvaća različita mala naselja. Mjesto, slično mnogim drugim naseljima u Istri, kružne je gradnje i bilo je omeđeno zidinama, sada nestalim, koje su ga potpuno zatvarale.²

Ovaj kratak rad istražuje važnije pojave, zaustavljajući se prvenstveno na razdoblju prije devetnaestog stoljeća.

Naselje Svetvinčenat danas broji oko 200 osoba, ali u 18. stoljeću ono je imalo otprilike 330 žitelja, većinom venetskog ili karnijskog podrijetla, kako je to vidljivo iz bilježničkih spisa koji donose, na primjer, sljedeća prezimena: Monti, Galante, Comin, Vorano, Volpi, Marani, Vernier, Manzin, Fiorencis, Zanetin, Lupieri, Defranceschi, Fabris, Bortolini, Manzoni, Ber-

1 O pedološkim i klimatskim osobinama južne Istre vidi: B. BENUSSI, *Manuale di geografia, storia e statistica della Regione Giulia (Litorale)*, Trst, pretisak 1987., str. 39.

2 Za "terre murate" vidi: L. FOSCAN, *I castelli medioevali dell'Istria*, Trst 1992.

gamo, Zuliani itd.³ Druge su obitelji bile uglavnom hrvatskog podrijetla, a dolazile su iz okolnih sela, pa tako nailazimo na prezimena: Bančić, Bošnjak, Budak, Bulešić, Čabrunić, Doblanović, Gašpić, Jurcan, Juršić, Kunac, Labinjan, Obrovac, Otočan itd. Iz matičnih knjiga nije razvidno je li određena obitelj živjela u kaštelu ili u pripadnim mu selima.⁴

Oblast Svetvinčenta u 18. stoljeću obuhvaćala je brojna ruralna naselja od kojih su najveća bila četiri, a od njih je ovisilo trinaest manjih zaselaka. Četiri glavna naselja imala su župane, a u 20. stoljeću bila su podopćine: Smoljanci s Bibićima i Podolčićima, te Kranjčićima i Vidulinima, Štokovci s Čabrunićima, Boškarima i Režancima; Bokordići s Pustijancima i Radegozom i Bričanci s Boškarima, Presekom te Folima i Ferlinima. U 19. stoljeću, ukidanjem mansionarija, nastala su sela Bjažići, Salambati i Čitanova⁵. Sva ta naselja dobila su naziv po prvim obiteljima koje su se tamo doselile ili po toponimima.⁶

Ta je sela u 18. stoljeću nastanjivalo oko 1200 osoba, dok je cijelo to područje, zajedno sa središtem, brojilo 1500 ljudi. Oni su imali ukupno 8500 ovaca i koza, 100 konja i oko 1000 goveda.⁷

Prvi opis toga područja koji je objavljen, dao je novigradski biskup Giacomo Filippo Tommasini, u prvoj polovini 17. stoljeća: "*Kaštel Svet-*

3 Vidi: Privatni arhiv Grimani u Veneciji (dalje AG), Državni arhiv u Pazinu (dalje DAP), Državni arhiv u Trstu (dalje AST).

4 Godine 1628. Svetvinčenat je bio ponovno napučen od strane feudalaca Grimanija, stanovništvom iz Dalmacije i provincije Treviso. Prezimena ovih potonjih bila bi: Follo, Ferlini, Morosini, Salambatti. Vidi C. De FRANCESCHI, *L'Istria: note storiche*, Poreč 1879., str. 366.

5 Autor u izvornom tekstu navodi izraz "Cittanova", no nije jasno o kojem se lokalitetu radi (napomena glavnog i odgovornog urednika).

6 U 19. stoljeću nastanjivalo ih je oko 1500 žitelja, a prema popisu koji je izvršila Austrija nakon ponovnog zauzimanja bivših mletačkih zemalja 1814. g., u selima je živjelo 1595 žitelja, dok ih je u Svetvinčentu živjelo 218. Vidi: AST, *Normali pubblico politico*, br. 3444, god. 1814. Godine 1840. bilo je 1560 stanovnika u selima i 325 u mjestu Svetvinčenat. Vidi AST, *Imperiale Regio Governo, Atti Generali*, kut. 1667, god. 1840.

7 Vidi: AG, kut. br. 5, 1780. g. Ukupan broj obitelji nastanjenih u okviru jurisdikcije bio je 294, a ukupan broj stanovnika bio je 1442. Što se stočnog fonda tiče, na temelju jednog snimanja 1807. g., na tom području bilo je 210 volova, 200 krava, 60 konja, 2000 ovaca i 150 koza. Vidi: G. NETTO, *Istria 15 luglio 1807*, u: Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e storia patria (dalje AMSI), 1978., str. 265.

vinčenat, drevno feudalno dobro porečke katedrale, prešlo obitelji Morosini, sada u posjedu obitelji gospode Grimani di San Luca, nalazi se na ravnom mjestu, s dvije strane okruženo je dvjema prelijepim šumama...".⁸ Ovaj opis sažimlje posebnost povijesti toga mjesta, iznad kojega se još i danas diže kaštel podignut u 15. stoljeću od obitelji Morosini.

Počeci Svetvinčenta najčešće se vežu uz benediktince iz Ravenne, čija se jedna zajednica u 6. st. naselila na tom prostoru bogatom drvom, unutar feuda Sv. Apolinara.⁹ To je područje bilo, kao što je i danas, bez vodenih tokova, pa je opatija podignuta u blizini jedne lokve, koja je isušena tek prije nekoliko godina. Područje je dobilo na važnosti i kao granica između triju biskupija: porečke, pulske i pićanske.

Nakon više stoljeća bizantinske,¹⁰ langobardske i franačke vlasti,¹¹ čini se da je Svetvinčenat pripadao porečkom biskupu,¹² unutar jednog složenog okvira nadležnosti akvilejskog patrijarhata.¹³ Biskupsko vlasni-

-
- 8 G. F. TOMMASINI, *De'Commentarij storici-geografici della provincia dell'Istria, libri otto con appendice*, u: Archeografo Triestino, Trst 1837., sv. IV, str. 429.
 - 9 Feud Sv. Apolinara, kako piše C. De Franceschi, bio je predan biskupu pulskom Massimianu da Ravenna, a sastojao se od nekoliko zdanja u Puli i od mnogih seoskih dobara u južnoj Istri s jurisdikcijskim i desetinskim povlasticama. C. DE FRANCESCHI, *Il comune poleso e la signoria dei Castropola*, AMSI, 1902., str. 177.
 - 10 Poslije rata Bizanta protiv Ostrogota bizantinska okupacija Istre potrajala je više od dva stoljeća. A. CARILE, *Bellum Gothicum, dall'Isonzo a Ravenna*, u: *Antichità Altoadriatiche*, 13, 1978., str. 147 – 193.
 - 11 U svezi s općom dinamikom vidi: G. DE VERGOTTINI, *Lineamenti storici della costituzione politica dell'Istria durante il Medio Evo*, Rim 1924. (2. izd., Trst 1974.); B. BENUSSI, *L'Istria nei suoi due millenni di storia*, Trst 1924.: Sintetički prikaz ove dinamike vidi kod P. CAMMORASANO – F. DE VITTI – D. DEGRASSI, *Il medioevo*, Tavagnacco (Udine) 1988. Među mnogobrojnim publikacijama koje se odnose na prijelaz vlasti između Bizantinaca, Langobarda i Franaka u Istri, upućujem na rad L. MARGETIĆA, *Sul passaggio del potere nell'Istria da Bizanzio ai Franchi*, u *Acta Histriae*, II, Kopar 1994., str. 15 – 24, koji sadrži obilnu bibliografiju o tom predmetu.
 - 12 Benediktinski samostan, iako su o tome povijesni izvori manjkavi, nije bio duga vijeka. Središnja je vlast slaba, priobalna mjesta imaju prevagu nad selom, biskupi i općine ističu svoja prava, Venecija širi pokroviteljstvo i vlast u Istri natječući se često s akvilejskim patrijarhatom i goričkim grofovima, tako da su u 13. stoljeću gotovo svi samostani u Istri u opadanju, a njihova dobra, kao primjerice ona u Svetvinčentu, dolaze u ruke biskupa ili njihovih opunomoćenika laika.
 - 13 O crkvenoj vlasti i jurisdikciji vidi: *I poteri temporali dei vescovi in Italia e in Germania nel medioevo*, Bologna 1979., zalaganjem C. G. Mora i H. Schnidingera, u: *Annali dell'Istituto storico italo-germanico*, Quaderno 3, str. 141 – 175 i str. 177 – 188, te tamo citirana bibliografija.

štvo bilo je više puta potvrđivano počevši od isprave Otona II. iz 983.¹⁴ Bilo je to ponavljano s takvom učestalošću koja je imala u sebi tragove napetosti s Patrijarhatom i Goričkom knežijom, sve dok se nad njim nije uspostavio teritorijalni suverenitet i dok nije Mletačka Republika ušla u igru vlasti koju je ona razvijala na istarskom području.¹⁵

Upravnu i sudsku vlast u Svetvinčentu vršili su laici koji su se kao feudalci miješali u porečku biskupsku menzu u okviru složenih gospodarskih transakcija, koje su bile uzrokom, a istovremeno i potvrdom političke moći prvih ljudi toga područja. U toj su perspektivi zapinjali odnosi između porečkog biskupa i akvilejskog patrijarha, te goričkih grofova i obitelji Sergijevih iz Pule, kasnije prozvanih Castropola, i obitelji Morosini della Sbarra iz Venecije.

Podrijetlo i razvoj obitelji Sergijevaca iz Pule nepoznati su zbog nepostojanja dokumenata, ali su oni nesumnjivo bili jedna moćna loza koja je kroz mnoga stoljeća zauzimala istaknute položaje u pulskoj Komuni.¹⁶ Oni su bili proširili krug svojeg utjecaja na pulski ager preko beneficija dobivenih zbog zasluga, ili kupnjom, ili otuđivanjem feudalnih dobara koja su pripadala pulskoj ili porečkoj biskupiji i patrijarhatu; među tim dobrima bio je i Svetvinčenat, koji je oglejski patrijarh dao obitelji Castropola 1211. godine,¹⁷ zbog zasluga u ratu što su ga gorički grofovi, gospodari Pazinske grofovije, poduzeli protiv patrijarha, nakon što je ovaj bio imenovan markizom Istre.

Formalnom investiturom Bonifacija – potomka obitelji Nascinguerra Castropola, koju je obavio porečki biskup 1280. godine, ovi su postali i de iure gospodari feudalnog dobra Svetvinčenta. Treba se nadalje sjetiti da je u

14 Odnosni tekst donosi *Codice Diplomatico Istriano*, uredio P. KANDLER, Trst 1862. – 1865. (pretisak Trst 1986.), sv. I, br. 82, str. 179.

15 Nakon isprave Otona II. izdate u Veroni 2. lipnja 983. godine, slijedit će ona Henrika III. izdata u Veroni 1060. g., Rudolfa izdata u Konstanci 26. veljače 1291., dok se nije došlo do one Karla V. iz 1529., koja je ratificirala sve prethodne. AG, *Rapporto sui beni feudali di S. Vincenti*.

16 Proučavanje povijesti obitelji Castropola zaslužilo bi dublje razmatranje, ali ono ne ulazi u okvire ovoga rada, stoga, radi općeg uvida u to, ukazujem na ono što je o tome već objavio Camillo DE FRANCESCHI u: *Il comune polese e la signoria dei Castropola*, AMSI, 1902. g.; G. QUARANTOTTO, *Il comune polese e la signoria dei Castropola di Camillo de Franceschi* u: *Pagine istriane*, godište III, rujan-listopad, br. 9-10, str 179 – 201, te B. BENUSSI, *L'Istria...*, n. dj., str. 131.

17 Državni Arhiv u Veneciji (dalje: ASV), fond *Soranzo*, kut. 18, Cfr.; L. FOSCAN, *I castelli medioevali dell'Istria*, Trst 1992., str. 131.

ono vrijeme obitelj Sergijevaca iz Pule bila na vrhuncu svoje moći i, usprkos rastućem mletačkom utjecaju, njihovo je gospodarstvo uspjelo obuhvatiti, u ono vrijeme, veći dio južne Istre.

Padom moći obitelji Castropola (1331.), porečki je biskup Gilberto Zorzi 1384. godine podijelio feud u dva dijela. Jedan je pripao Galvanu Castropola, a drugi Mlečaninu Andreu Morosiniju, predstavniku jedne plemićke mletačke obitelji koja je, preko raznih svojih ogranaka, imala već duže vrijeme svoje interese na Puljštini, na temelju javnih službi što ih je obnašala.

Zaplet između obitelji Castropola i Morosini nastavio se i dalje, usprkos narednim prijelazima svetvinčenskog područja drugim nadarbenicima. Nakon diobe feuda na pola, titulari postaju Fulcherio i Andriolo Castropola, dok druga polovica 1388. godine dolazi u ruke plemića Krotendorf, nadarbenika Alberta vojvode od Austrije, koji je zauzeo to područje. Padom svjetovne vlasti patrijarha 1420. godine, dolazi do preraspodjele posjeda na području Istre i 1460. godine odlučeno je da se nasljednici Krotendorfovih moraju odreći svoje polovice u korist porečkog biskupa. Ovaj se pobrinuo da taj dio ponovno preda jednom potomku obitelji Castropola, Nascinguerri. Tako je Svetvinčenat opet došao pod upravu zastupnika Castropola, Paola Nascinguerre (8. listopada 1460.).¹⁸

Godine 1464. postao je porečkim biskupom Francesco Morosini, koji je u svojoj osobi ujedinio feudalna prava biskupske menze na Svetvinčenat. Ovaj je poslije smrti Paola Castropole, koji je umro bez nasljednika, uveo u njegovu feudalnu polovicu jednog svog rođaka – Paola Morosinija, te će nakon toga Morosinijevi zadobiti potpuno pravo korištenja titule nad feudom. Oni će uspjeti zadržati titulu usprkos preuranjenim smrtima i zahvaljujući igri ženidbenih veza.

Nakon izumiranja mletačke loze Paola Morosinija u manje od dvadeset godina, investitura Pietra, njegova nećaka po sestri, bila je osporavana od strane porečkog biskupa Girolama Campegia (1516. – 1533.), koji je zahtijevao predaju feuda biskupskoj menzi. Spor koji je iz toga nastao zaključen je u Rimu 23. siječnja 1524. godine jednom transakcijom kojom je porečkom biskupu priznato izvorno pravo, a pravo korištenja obitelji Morosini. Plodovi feuda morali su se dijeliti na pola, kao što se na pola moralo di-

18 Isto.

jeliti plaćanje naknade donositelju presude.¹⁹ Od tada pa nadalje feud se mogao naslijediti i po ženskoj lozi (Bula Klementa VII.).²⁰ Od tada je feudalac jednako kao i biskup bio dužan četvrtinu desetina davati crkvi Svetvinčenta. Biskup Campegio je nadalje dodijelio zbornoj crkvi Svetvinčenta četvrti dio svoje polovice, protiv prava imenovanja kanonika, dok je imenovanje nadžupnika otada dogovarano s feudalcima Svetvinčenta. Rimska transakcija zadovoljila je obje strane u sporu, prvenstveno biskupa kojemu je bilo priznato u potpunosti gospodstvo i primjerena godišnja renta, dok je Pietru Morosiniju priznat trajni zakup područja. Iste je godine Pietro Morosini izdao stanovništvu pismeni Statut,²¹ koji je, proširivan od njegovih nasljednika, kroz tri stoljeća uređivao svakodnevni život Svetvinčenta.

Godine 1547. Andrea, sin Pietra Morosinija, koji ga je naslijedio u upravljanju feudom, umro je bez muških potomaka, te je tako nasljedstvo predviđeno i za žensku lozu, moglo biti vođeno od udovice Chiare dotle dok, zahvaljujući udaji njezinih dviju kćeri za braću Marina i Almorò Grimani, ogranka di San Luca, feud Svetvinčenta nije prešao, kao miraz, obitelji Marina Grimanija 1585. godine.²²

Nakon što je potvrđeno gospodstvo Venecije nad Svetvinčentom zahvaljujući rimskoj transakciji Pietra Morosinija (1524.) i udaji kćeri Andrea Morosinija, Anđele i Morosine za Marina i Almorò Grimani (1565.), feu-

19 Pietro Morosini koji je ubirao korist od feudalnog dobra u Svetvinčentu, plaćao je porečkom biskupu, prije transakcije iz 1524., godišnje davanje od deset dukata te drugih sto dukata kao doprinos za sveukupne potrebe popravaka u feudu. AST, IRL, *Relazione di diritto e di fatto concernente la Signoria di S. Vincenti in adempimento dell'obbligo assunto nel protocollo 24 febbraio – 12 maggio 1851*, presso l'Imperiale Regia Commissione Distrettuale all'esonero del suolo per riparto di Dignano, kut. 76, f. 305.

20 Prema *Relazione di diritto e di fatto su S. Vincenti*, sastavljenoj 1851. g. za Carsko-kraljevsku Komisiju za rasterećenje zemljišta, biskup Campegio bio je "loše plaćan od onog mršavog poreza" i oslanjajući se na prigovor da korist koju su Morosinijevi uživali nije bila srazmjerna s koristi koju je on iz toga crpio, pokrenuo je spor, kasnije izglađen u Rimu arbitražom pape Klementa VII. AST, IRL, kut. 76, f. 305.

21 Statut bilježi odlučujući trenutak feudalnog položaja Morosinijevih. Zahvaljujući njemu ova kuća može isticati svoje dugotrajno pravo na to područje i dokazati svoju jurisdikcijsku sigurnost i stabilnost. Cfr., A. PERTILE, *Storia del diritto italiano dalla caduta dell'Impero romano alla codificazione*, Bologna, str. 118 – 170.

22 ASV, fond *Soranzo*, kut. 158; AST, IRL, kut. 76, f. 309; AG, kut. 4, *Rapporto sui beni feudali*, Venezia, prosinac 1807.

dalna jurisdikcija ostat će u rukama obitelji Grimani do pada Mletačke Republike (1797.).

U tom razdoblju nema vijesti o pobunama i ustancima stanovništva Svetvinčenta protiv gospode feudalaca. Ustvari, područje je nastanjivalo malo autohtonih obitelji koje su uživale beneficije i privilegije proistekle iz statusa izvorne nepotčinjenosti gospodarima. Oni su bili nazivani građanima, za razliku od stanovnika sela koji su bili nazivani “terreri” ili “sozzali”. Uprava Grimanijevih, vođena ličnošću kapetana kaštela, dovest će do posebne vrste autonomije i obrane podanika feuda, kojima je bilo dopušteno samo ono što nije donosilo štetu imenu Grimani ili feudalnom gospodstvu. Naime, ničemu nisu služila brojna poslanstva građana koji su tražili malo širi prostor odlučivanja i autonomije u vođenju javnih službi. Međutim, ostaje jedna vrlo važna činjenica za jedno feudalno dobro, a to je, da su vođitelji javnih poslova mogli svake godine utvrđivati cijenu žitarica i vina.

Prestankom mletačke i dolaskom Napoleonove vlasti, Svetvinčentom je upravljao delegat, ali taj više nije imao sudsku vlast. Po prestanku feudalne jurisdikcije područje Svetvinčenta iskusilo je prvu austrijsku upravu sve do 1805. godine, nakon toga francusku upravu pod kraljevinom Italijom, nasljednicom Talijanske Republike, svojedobno nasljednice Republike s ove strane Alpa, do 1810. godine, da bi nakon toga pripao području Ilirskih Provincija, do 1813. godine, kada je ponovno prešao u sastav Austrijskog Carstva i u njemu ostao do svršetka Prvog svjetskog rata. U tom razdoblju neprekidnih smjenjivanja država, i područje Svetvinčenta bilo je ponovno zahvaćeno pošasti razbojništva. Potrebno je također posebno se osvrnuti na odnos između obitelji nastanjenih u mjestu i onih nastanjenih po selima. Za vrijeme austrijske vladavine zaoštrilo se nikad stišano suparništvo. Austrija je naime privilegirala bolje stojeće obitelji, obično stanovnike samoga mjesta, dajući im povlasticu veće zastupljenosti, što će imati kao posljedicu diferencijaciju unutar društvenog tkiva, koja se održala do naših dana. U razdoblju između Prvog i Drugog svjetskog rata Svetvinčenat se nalazi pod talijanskom vlašću, kada dolazi do izražaja naglašeni nacionalizam koji će favorizirati veleposjednike kao i u austrijskom razdoblju, i tako potencirati etničku nejednakost stanovništva. Porazom Osovine i uspostavom Republike Jugoslavije situacija se preokrenula. Tada dolazi do egzodusa mnogih talijanskih i isto-venetskih obitelji. Stiže se tako do 90-tih godina, od kada se, nakon raspada Jugoslavije, državni suverenitet ovog prostora ostvaruje kroz novostvorenu Hrvatsku Državu.

*

Svetvinčenština je od svojih početaka pa sve do 16. stoljeća sačuvala nepromijenjen izgled. Može se pretpostaviti da je oko benediktinskog samostana nastalo naselje od pridošlog pučanstva koje je radilo za opata, a oblikovalo se u zajednicu koja se ponašala po običajnim pravima, što se može pretpostaviti na temelju analogne situacije u ostalim ruralnim sredinama.²³ Stanovništvo je živjelo od škrtog uroda krševite zemlje, baveći se poljodjelstvom i stočarstvom, a vjerojatno jedini proizvod kojega se proizvodilo više nego potrošilo, bilo je vino. Obrtničke djelatnosti, kao što su kovačka, krojačko-tkalačka te zidarska, u pravilu su obavljali stranci, a naknadu za obavljene poslove utvrđivala je "vicinia" tj. skupština puka. Ne čini se da je ijedna od autohtonih obitelji ikada mogla steći toliki kapital koji bi joj omogućio napredovanje u društvu, jer nema vijesti o zanimanjima kao što su bilježnici, ljekarnici ili svećenici podrijetlom iz Svetvinčenta, sve do 18. ili 19. stoljeća.

Nadalje, to se područje uvijek moralo boriti s demografskim manjkom uzrokovanim siromaštvom i nezdravom klimom mjesta, u kojemu je često harala malarija i to zahvaljujući nebrizi pučanstva, jer su lokve, koje su žitelji brižno uređivali za napajanje stoke, bile pogodno mjesto za množenje komaraca. Još prije nego je Mletačka Republika masovno počela naseljavati Istru od 16. stoljeća nadalje, bijaše ondje stalan priljev doseljenika iz Dalmacije i s područja Trevisa, što međutim, nije trajno povećalo broj stanovnika Svetvinčenta.²⁴

Glavno bogatstvo mjesta sačinjavale su četiri šume, od kojih su dvije bile rezervirane za feudalnog gospodara, jedna za sječū, druga za stabla koja su služila stanovništvu kao drvo za gradnju i za poljodjelski alat, što je predstavljalo izvor prihoda za njihove vlasnike, počevši od Ravenskog egzerhata i biskupske menze u Poreču, do mletačkih feudalaca (i Castropole su bili mletački državljani), koji su mogli zarađivati na trgovini drvom, jer Venecija ga nikad nije bila sita. Drvo je bilo prijeko potrebno za gradnju brodova kao i za gradnju zgrada na laguni. Iskorištavanje šuma u svakom je slučaju davalo prostora još jednoj vrlo važnoj djelatnosti, a to je prijevoz trupaca do mjesta ukrcavanja na obali. To je redovito bila Fažana, udaljena od Svet-

23 Vidi: *Carte di Regola e Statuti delle Comunità rurali trentine. Dal '200 alla metà del '500*, uredio: F. Giacomini, Milano 1992.

24 Vidi bilj. 4.

vinčenta oko 20 km. Ta je djelatnost predstavljala za stanovništvo dodatni izvor prihoda.²⁵

U jednom tako jednostavnom gospodarskom okviru, običaji koji su se s vremenom razvili kulturnim doprinosom različitih etničkih skupina, vjerojatno su bili u stanju dovoljno urediti život u Svetvinčentu, bez potrebe da budu napisani. Ali, postoji podatak o jednom svitku koji je sadržavao popis poglavara obitelji koji su bili dužni biti na raspolaganju zajednici kad bi se pojavila potreba, i to: noćna straža na zidinama i na drugim prilazima vratima te rabote za feudalca – službe koje nisu vodile računa o posebnim sposobnostima pojedinog stanovnika i koje se nisu mogle zamijeniti plaćanjem.

Iako je postojao pisani Statut, običaj je izgleda uređivao obiteljsko pravo, brakove, nasljedstva, osobito tamo gdje su se susretali razni mentaliteti i vrijednosti donesene od ljudi koji su dolazili ili iz obalnog područja ili iz unutrašnjosti, iz balkansko-karpatске Europe.²⁶ Također se i upravljanje seoskim područjima, kojima su upravljali župani, temeljilo na običajima koji su do našeg vremena sačuvali vrlo izražene crte autonomije.

Posebnost koja je resila zajednicu Svetvinčenta sastojala se upravo u njezinoj autonomiji i povlasticama koje su iz nje proizlazile, kojima se ona mogla ponositi, iako je tim područjem uvijek upravljala neka strana vlast, koja je mogla vršiti pritisak da se njezina vlast, proizašla iz vlasništva nad zemljom, poštuje.

Pučanstvo toga kraja moglo je iskorištavati zajednička dobra kao što su bile nezabranjene šume ili pašnjaci, dok su za korištenje tuđih šuma (druge jurisdikcije), morali plaćati travarinu. Stanovnici nisu imali pristup u feudalne šume, nad kojima je postojao imunitet, barem sve do kada su njihovi titulari bili Morosini, osim s izričitom dozvolom nadležnog kapetana.

Glavni instrument autonomije bilo je Vijeće zajednice sastavljeno od "vicina", propisno prihvaćenih i ustoličenih nakon plaćanja kaucije. Vijeće se sastajalo barem jedanput godišnje, najčešće nedjeljom, kada su se donosile odluke. Ono je biralo opunomoćenike koji su se izravno obraćali feudalcu molbama i prigovorima na rad njegovih delegata i administratora, ratificiralo je i plaćalo specijalizirane zanatlije uključujući orguljaša i lije-

25 AG, kut. 1 – 18.

26 Za temeljitije proučavanje podrijetla različitih slavenskih naroda upućujem na: F. CONTE, *Gli slavi. La civiltà dell'Europa centrale e orientale*, Torino 1991., zbog njezine bogate bibliografije.

čnika, imenovalo je dužnosnike za nadgledanje osjetljive djelatnosti vođenja gospodarstva bratovština i sličnih ustanova, kao i najrazličitijih djelatnosti od trgovačkih (zustieri) do kupoprodajnih, miraza, napoličarskih ugovora, spravnavanja šteta (stimadori) itd. Vijećnici su utvrđivali visinu carine na meso i drugu robu, te tako uređivali urednu opskrbu i unutarnje cijene.

Vijeće je svake godine biralo također osoblje zaduženo za upravne i sudske poslove, kao što su “kavaljer”, “commandador” i “saltari”, koji su bdjeli nad vinogradima i zabranjenim šumama, te je odlučivalo i o njihovoj plaći. Broj vijećnika kretao se uvijek između 25 i 35, a broj obitelji oko sedamdeset.

Ta činjenica aktivne suradnje bila je vezana za povlastice koje su uživali feudalni podanici i za stabilnost jedne feudalne vlasti koja je trajala ne manje od osam stoljeća, oduvijek obilježena paternalističkim načinom upravljanja.

Povlastice zajednice zasnivale su se u biti na činjenici što su stanovnici bili podanici feudalca a ne Mletačke Republike, koja je poštivala povlastice Morosinijevih i potom Grimanijevih podanika. Stanovništvo je stoga imalo kao izravnog sugovornika feudalca i bilo je oslobođeno plaćanja poreza Veneciji, kao i doprinosa u ljudstvu u ratovima. Činjenica je, naime, da je jedna od najtežih kazni određenih kao zamjena za izgon, bilo služenje Republici za izvjesno vrijeme kao veslač.

*

Prve građevine koje se vide približavajući se Svetvinčentu su tornjevi kaštela. Kaštel se nalazi u središtu mjesta, a sastoji se od kuća nabijenih jedne uz druge, i od mreže uličica koje vode na glavni trg smješten pred ulazom u kaštel, a na kojemu se nalaze sve važnije zgrade Svetvinčenta, kao što su sam kaštel, župna crkva, mletačka lođa te bunar iz osamnaestog stoljeća.

Struktura mjesta različita je od strukture okolnih sela, gdje obično nema trga ni crkve, dvorišta kuće su zatvorena zidovima i gotovo uvijek odijeljena jedna od drugih.

Najvažnija građevina u mjestu svakako je kaštel, podignut od bijelog istarskog kamena za vrijeme Grimanijevih, po nacrtu mletačkih graditelja Scamozzija i Campagne. Zdanje, građeno po uzoru na reprezentativni kaštel, ističe potčinjenost svetvinčentskog područja feudalnoj upravi vlasnika kaštela.

U starini u mjestu je postojala jedna utvrđena kuća na mjestu koje je kasnije podignut kaštel, a služila je prvenstveno kao obrana stanovništva od napada razbojnika iz susjednih područja. Castropole su je koristili i kao sjedište zastupništva za diplomatske susrete s moćnicima toga područja. Kad je feud došao pod vlast Morosinijevih, oni su podigli prvi kaštel kao dokaz svoje moći. Nakon prijelaza u ruke Grimanijevih kaštel je izgorio u požaru (1586.), te je ponovno sagrađen kako ga danas vidimo. Podigao ga je Almorò, brat Marina Grimanija, mletačkog dužda, u ono vrijeme providur za gradnju utvrde u Palmanovi. Kaštel, međutim, ne liči na utvrdu, dapače, on je elegantan i otmjén. Oni ga nisu koristili samo kao svoje središte sudbene vlasti i kao zatvor (Grimani su vršili svaku vlast, sve do smrtné kazne), nego i kao skladište i stan kapetana. U kaštelu je također bila točionica gdje se svake godine prodavalo vino feudalca, a potom se moglo prodavati i vino podanika. Arhivski izvori navode da se 1600. godine u kaštelu moglo smjestiti 200 oružnika, a u vrijeme rata za Gradišku u njemu je imao sjedište glavni stožer generalnog prokuratora Loredana. Nema podataka o većim oružanim okršajima u blizini njegovih zidina, nego samo o kraćim opsadama, bilo od strane snaga nadvojvode, bilo od strane uskočkih družina. U 19. stoljeću, nakon ukinuća feudalizma i zahvaljujući darežljivosti Grimanijevih, kaštel postaje izravno biskupsko vlasništvo.

*

I na kraju nešto o crkvenim dobrima: treba se podsjetiti da je obitelj Grimani iz Venecije svoju moć dugovala gospodarskim odnosima uspostavljénima s rimskom kurijom nakon kjođanskog rata, kao i njihovom doličnom držanju prema porečkim biskupima. Stoga je sasvim prirodno da su vodili brigu oko upravljanja crkvama na svim svojim feudalnim dobrima, prvenstveno u Svetvinčentu, gdje su vršili patronatsko pravo. Zato nas ne čudi kad vidimo bogatstvo župne crkve Marijina Navještenja, koju su Grimanijevi sagradili 1600. godine, koja, zahvaljujući njihovoj darežljivosti i pobožnosti puka, posjeduje kamene oltare i dragocjene oltarne pale. Također je i crkva Svetog Vincencija, iz 1200. godine, bogata umjetničkim zanimljivostima. U njoj se nalazi ciklus romaničko-bizantinskih fresaka Ognibenea iz Trevisa. Zanimljiva je crkvice Svete Katarine Aleksandrijske s freskama iz 16. stoljeća. Također je vrlo osebujna crkvice Svetog Antuna Opata u čijoj unutrašnjosti dominira kameni kip sveca. Svetvinčenat, kao i druga mjesta u Istri, ima također crkvu Svetog Roka, sagrađenu u 18. stoljeću izvan gradskih zidina. U okolici postoji također nekoliko seoskih crkvice

kao što su Sveta Marija od Saziana ili Majka Božja od trih kunfina, te crkvi-
ca Svetog Germana. Bilo je još crkvića, ali su one srušene sve istovremeno,
krajem 18. stoljeća, po nalogu Lukrecije Grimani, zastupnice svojih sinova.

Da bismo mogli predočiti kolika se briga posvećivala upravljanju i
održavanju crkava i 16 bratovština, zanimljivo je citirati što je o tome na-
pisao 1780. godine kapetan Gianbattista Griso u promemoriji svom na-
sljedniku Alessandru Gavardu: *“Treba restaurirati krov župne crkve i nje-
zine sakristije, u koju je svrhu naručeno oko tisuću crjepova kod Martina
Medena iz Kanfanara. Polovicu treba platiti iz blagajne za crkve, a drugu
polovicu plaća liječnik gospodin Antonio Fachinetti, prema priloženoj bi-
lješki grofa Brutija, koju sam ja likvidirao s Fachinettijem. Treba podmiriti
trošak za voštano platno naručeno kod Giovan Battista Misdarisa za oltare
župne crkve, crkve Svetog Roka, Svetoga Antuna Opata, crkve na groblju
(tj. Svetog Vincenca), crkve BDM od Saziana, crkve Svetog Germana, pre-
ma priloženom dekretu msgr. biskupa iz Poreča. Za ostalo što je još po-
trebno za navedene crkve valja se pobrinuti prema naredbi presvijetlog
monsignora, jer presvijetli gospodar ima u planu napustiti ostale poljske
crkve kao suvišne ...”* *“Predati izvještaj o provedbi odluke od 29. srpnja o
spašavanju crkvenih dobara i oltara, o naplati zakupnine na zemljište te o
naknadi gastaldima.”*²⁷

Zaključujući, nadam se da će ovaj prikaz Svetvinčenta donijeti u budu-
ćnosti jedan bolji stupanj poznavanja oblika života u prošlosti, od onih naj-
jednostavnijih i zanemarenih u svagdašnjici, do onih trajnijih i nastalih u
vremenu, a koji predstavljaju, za sve, temelj sadašnjosti i budućnosti. Na-
dalje želim se zahvaliti prvenstveno posljednjim baštinicima obitelji Gri-
mani, u osobi Pietra Grimanija koji mi je omogućio da pregledam arhiv nje-
gove obitelji i proučim Statut Svetvinčenta. Moja hvala ide također us-
pomeni barunice Elene Grimani-Gravisi, zahvaljujući kojoj sam se mogao
upoznati s mnogim aspektima djela njezinih predaka. Zahvaljujem također
ravnatelju Državnog arhiva u Pazinu na iskazanoj uslužnosti pri korištenju
spisa koji se odnose na Svetvinčenat, kao i osoblju Državnog arhiva u Pazi-
nu i Trstu za njihovu strpljivu suradnju i susretljivost.

Preveo s talijanskog jezika
Severino Korlević

27 AG, *Commissione al capitano ...*, 1780., kut. 5.

S U M M A R Y

SVETVINČENAT: A BRIEF HISTORY

Following short introductory remarks on the site of Svetvinčenat, the inhabitants and settlements, the A. presents a brief summary of its history, stressing particularly the succession of feudal masters. The chronology starts with the feudal domain of St. Appolinare, after that Svetvinčenat became property of the Poreč bishop, and then of the Sergi – Castropola from Pula. From the 14th century they share their possession of Svetvinčenat with the Morosini family, who got the right over the whole fief in the 15th century. When in the mid-16th century the Morosini family had no male descendants, the fief got into the hands of the Grimani family by means of weddings of the female members of the Morosinis. It was to remain so until the fall of the Venetian Republic in 1797. The changes in sovereignty of Svetvinčenat, described only summarily, were the same as for the whole Istria (French rule, First Austrian rule, Second Austrian rule, etc.).

In the second part of the paper the A. returns to the period described above, but with details regarding the economic and social aspects of life in Svetvinčenat. He stresses the degree of autonomy that the rural community benefited from. It stemmed mainly from the fact that the population was not directly subjected to the Venetian central authority, but to a feudal lord. The main instrument of the local autonomy was the Council, which elected its representatives who contacted the feudal masters with petitions and criticism; it also nominated officials for various offices and made decisions in many other important questions.

At the end he presents a brief description and history of the Castle, as well as some brief remarks on ecclesiastical questions, mainly on the relations between the Grimani family and the Church.

R I A S S U N T O

SANVINCENTI: BREVE STORIA

Dopo alcune osservazioni introduttive relative alla locazione geografica di Sanvincenti, agli abitanti e agli insediamenti nel territorio, l'autore presenta una descrizione sommaria della sua storia, trattenendosi soprattutto sullo scambio dei padroni feudali.

La cronologia inizia con il feudo di San Apolinare. Dopodiché il feudo passa in possesso dei vescovi di Parenzo, quindi della famiglia dei Castropola. Dal 14 secolo questi dividono il feudo con la famiglia veneziana dei Morosini. Questi ultimi, nella seconda metà del 15 secolo diventano a pieno diritto titolari del feudo. Verso la metà del 16 secolo la famiglia Morosini rimane senza eredi maschi, e il feudo, per matrimonio, passa alla famiglia veneziana dei Grimani e resterà in loro possesso fino alla caduta della Repubblica di Venezia, 1797. I successivi cambiamenti di sovranità sono descritti brevissimamente ed essi saranno condivisi con tutte le altre località dell'Istria (il dominio francese, il primo e secondo dominio austriaco, ecc.).

Nella seconda parte dell'articolo l'autore ritorna al periodo descritto, però, questa volta tratta la sua componente economica e sociale. Sottolinea un determinato grado di autonomia goduta dalla comunità rurale, grazie anche al fatto che gli abitanti della zona non erano direttamente sottomessi al potere statale veneto, bensì al feudatario. Lo strumento base di detta autonomia è stato il Consiglio il quale eleggeva i plenipotenziari i quali si rivolgevano al feudatario con istanze e obiezioni, nominava funzionari con vari incarichi e prendeva decisioni e molte altre questioni importanti.

Presenta, quindi, una breve descrizione e storia del castello come pure un breve accenno alle questioni ecclesiastiche, soprattutto quelle relative ai rapporti fra la famiglia Grimani e la Chiesa.